

UDK: 355.1(497.1)"1945"
324(497.1)"1945"
Pregledni članak
Primljeno: 21. 6. 2016.
Prihvaćeno: 30. 8. 2016.

Jugoslavenska armija neposredno nakon završetka rata 1945. godine

BOJAN BLAGOJE DIMITRIJEVIĆ

Institut za savremenu istoriju

Beograd, Srbija

bojands1@gmail.com

Članak daje pregled dijela prvih mirnodopskih aktivnosti partizanske Jugoslavenske armije u drugoj polovini 1945. godine. Razmatraju se pitanja organizacije, brojnosti, zakonske regulative i rukovođenja, zatim prelazak u mirnodopski život u kasarnama širom Jugoslavije i pitanje osiguranja granica. Rad ističe ulogu Armije na prvim poslijeratnim izborima u studenome 1945., nakon kojih je formalno promijenjeno društveno uređenje i tek su potom demobilizirani suvišni pripadnici Armije.

Ključne riječi: Jugoslavija; Jugoslavenska armija; Trst; Austrija; državne granice; organizacija; demobilizacija; izbori

Ono što je potrebno za razumijevanje ovoga članka utjecaj je dokumentarne građe na njegov znanstveni domet. Naime, dokumentarna građa iz prvoga poslijeratnog desetljeća razvoja Jugoslavenske armije / Jugoslavenske narodne armije (JA/JNA) oskudna je i fragmentarna. Otvaranje fonda JNA u beogradskom Vojnom arhivu istraživačima je dalo novi impuls za istraživanje te teme. Stotine kutija arhivske građe fundamentalna su građa za pisanje o JNA u svim mogućim aspektima njezine historije, razvoja, odnosa s društvom i politikom. Dio te građe je digitaliziran, što značajno olakšava rad. Dio arhivskoga fonda i dalje se vodi kao "zatvorena" građa, prije svega zbog neobrađenosti za javnost. Fond službe sigurnosti, takozvanoga KOS-a, postao je uz odobrenje današnje službe Vojnobezbednosne agencije također dostupan za istraživanje. Ipak, broj istraživača nije se dramatično uvećao zbog kompleksnosti i relativne znanstvene neatraktivnosti teme, ali i zbog udaljenosti arhiva od Beograda, smještaja u aktivnom vojnom objektu i postojanja određenih ograničenja u istraživanju.

Iako je 1. ožujka 1945. od partizanske Narodnooslobodilačke vojske formirana *Jugoslavenska armija* s Generalštabom, regionalnim glavnim štabovima, armijama i drugim jedinicama i ustanovama, tek će završetak ratnih operacija

sredinom svibnja 1945. značiti početak mirnodopskoga razvoja, unifikacije i stvaranja armije jedinstvenoga izgleda.

Zadnjega dana rata kopnena vojska JA imala je 361 brigadu: 271 pješadijsku, 29 iz Korpusa narodne obrane, 28 artiljerijskih, 12 dopunskih, 10 inženjerijskih, tri protuavionske, dvije tenkovske, dvije konjičke, dvije saobraćajne, jednu željezničku i jednu brigadu veze. U vojnoteritorijalnom smislu postojala je 21 teritorijalna komanda, 93 komande područja i preko 500 komandi mjesta.¹ Ističući brojnost jedinica JA u 1945., u jugoslavenskoj se javnosti kasnije često sugeriralo da je ona po veličini, organizaciji i formaciji, po stupnju opremljenosti i velikom ratnom iskustvu bila "četvrta vojna sila" u Europi na kraju Drugoga svjetskog rata.²

Prioritetni zadatak koji se nametao pred komunističke vlasti odmah po prestanku operacija bio je što prije urediti i smjestiti tako brojnu vojsku te stvoriti barem elementarne uvjete da se organizacijski, materijalno i smještajno sredi da bi otpočeo prelazak iz ratnoga u mirnodopsko stanje. Kako na određenim sektorima granice ili unutrašnjosti situacija još nije bila jasna, mnoge snage JA bile su zadržane izvjesno vrijeme u operativnom rasporedu i na položajima, spremne za prihvat borbe, pa je prelazak na mirnodopski život mnogih jedinica JA bio postupan i dugo neizvjestan. Partizansku armiju nije bilo lako staviti u okvire mirnodopskoga života.

Rukovođenje novom armijom

Nešto ranije Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije preimenovan je u Generalštab kao organ Povjereništva narodne obrane, koje je od sredine ožujka 1945. postalo Ministarstvo narodne obrane (MNO). U Generalštabu se potom postupno razvijaju odjeljenja i odsjeci. U Ministarstvu se pak formiraju komande, najprije pozadine, a potom i pojedinih rodova: artiljerije, inženjerije, veze, a nakon rata tenkovskih i motoriziranih jedinica. Radi rukovođenja kemijskim jedinicama formirana je Komanda kemijskih jedinica, a i Inspekcija konjice, obje kao organi MNO-a.³ Formirana su i odjeljenja službi: personalno, sanitetsko, veterinarsko, saobraćajno, financijsko, materijalno-tehničko, građevinsko, političko, za zaštitu naroda, za vojnu industriju...

Za Ministarstvo su bile vezane armije, glavni štabovi pojedinih pokrajina, komande mornarice, zrakoplovstva, Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ), Vojna akademija, škole, baza JA u Italiji, Gardijska brigada i Ope-

¹ Detaljnije o organizaciji JA na kraju rata u svibnju 1945. vidi u: Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije* (Beograd: VIZ, 1982), *passim*.

² *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985* (dalje: *Razvoj OS SFRJ*), knj. 3: *Kopnena vojska*, tom 1 (Beograd: VIZ, 1986). Sličan stereotip postoji i u Rumunjskoj za njezinu armiju za razdoblje 1944. – 1945. godine. I ondje su se isticali brojnost, naoružanje, doprinos i žrtve koje je ta armija prateći sovjetske snage podnijela u borbama u Mađarskoj i Čehoslovačkoj do kraja rata.

³ Srbija (dalje: SR) – Vojni arhiv, Beograd (dalje: VA) – fond Jugoslavenske narodne armije (dalje: JNA), k. 49, f. 2, 24, 25/1.

rativni štab za Kosmet.⁴ U toj fazi još uvijek nije bio definiran djelokrug rada Generalštaba. Bio je više u funkciji štabnoga organa MNO-a (ranijega Povjereništva) odnosno vrhovnoga komandanta. U okviru Generalštaba formiraju se odjeljenja: Operativno, Obavještajno, Organizacijsko, Mobilizacijsko, Nastavno, Historijsko, Odjeljenje za šifru, Odjeljenje za vezu sa stranim vojnim predstavnicima, Odjeljenje za mornaricu.⁵

Radi prelaska Armije u mirnodopsko stanje u Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) i Vrhovnom štabu još su u ratu otpočeli razmatranje zakonske regulative za poslove obrane. Dana 17. travnja 1945. formirana je komisija za izradu projekta *Zakona o narodnoj odbrani Jugoslavije*, a zatim je sastavljeno i *Uputstvo o evidenciji ljudstva, stoke i sredstava iz popisa u vojsci*, i to po vidovima i rodovima i u cjelini.⁶ Neposredno po završetku rata donesene su *Uredba o uređenju i delokrugu rada Ministarstva narodne odbrane* i *Uredba o uređenju i delokrugu rada Generalštaba JA i viših štabova*.⁷

Djelokrug rada MNO-a određen je 20. srpnja 1945. odlukom predsjednika Ministarskoga savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) (koji je nastao transformacijom NKOJ-a u ožujku 1945. godine). Ministarstvo je bilo i organ državne uprave i organ koji rukovodi i zapovijeda Armijom, što obavlja kao organ vrhovnoga komandanta. Tito je Armijom zapovijedao kao prvi čovjek Republike, kao ministar obrane (do 1953.) i kao vrhovni komandant. Propisom iz srpnja 1945. bilo je regulirano da ministar narodne obrane (Tito) rukovodi svim poslovima iz svoje nadležnosti preko zamjenika, dva pomoćnika i načelnika Generalštaba JA. Formirani su Kabinet ministra i Sekretarijat MNO-a. Komande armija – armijskih oblasti i komanda KNOJ-a bile su podređene ministru. Zamjeniku ministra narodne odbrane bili su podčinjeni Personalno odjeljenje, Odjeljenje za zaštitu naroda, Odjeljenje za vezu s inozemnim vojnim misijama i vojnopravosudni organi, a komande mornarice, zrakoplovstva i rodova prvom pomoćniku ministra narodne odbrane. Komandom pozadine, Odjeljenjem za vojnu industriju, Financijskim i drugim odjeljenjima rukovodio je drugi pomoćnik ministra. Načelnik Generalštaba bio je podčinjen neposredno ministru i imao je pravo izdavati zapovijedi, direktive i drugo u njegovo ime.

Organizacija mirnodopske armije

Pretežan dio operativnih snaga JA na samom kraju rata našao se na sjeverozapadnom bojištu u Sloveniji. Ondje su bile koncentrirane sve četiri armije, dva preostala korpusa i jedna zona slovenskih partizana. Od ukupno 52 divi-

⁴ *Razvoj OS SFRJ*, knj. 7, *Savezni sekretarijat za narodnu odbranu*, tom 1 (Beograd: VIZ, 1990), 16-22, 24.

⁵ *Isto*, 15.

⁶ Službeni list Ministarstva narodne odbrane Demokratske Federativne Jugoslavije (dalje: *Službeni list MNO DFJ*, Beograd), 1945., Naredba GŠ JA, str. pov. br. 145 od 17. 4. 1945.

⁷ *Službeni list MNO DFJ*, 1945., Naredba GŠ JA, pov. br. 234 od 30. 6. 1945.

zije kopnene vojske, bez unutrašnje vojske KNOJ-a, 38 divizija bilo je koncentrirano na zapadu Jugoslavije. Preostalih 14 divizija JA i najveći dio KNOJ-a u vrijeme njemačke kapitulacije nalazili su se u unutrašnjosti zemlje sa specifičnim zadacima, prije svega angažirani u borbama s unutrašnjim neprijateljima. Najveća ratišta unutrašnje fronte, na kojoj se odigravala završna drama građanskoga rata, bila su u bosanskim gudurama te na Kosovu i Metohiji. Pored tih zadataka KNOJ je uspostavljao osiguranje granice. Titove divizije bile su isključivo pješaadijske, s polovinom divizija koje su imale artiljerijske brigade, a drugim dijelom s artiljerijom na nivou divizionu. Drugi divizijski dijelovi, kao što su bili inženjerija, veza, sanitet, pozadina i sl., bili su neravnomjerno zastupljeni od divizije do divizije, ovisno o tome kada je i kako koja jedinica formirana i gdje se i kako koristila.⁸

Dana 31. svibnja 1945. maršal Tito potpisao je naredbu o formiranju i lokaciji najviših strategijskih komandi: armija (oblasti). Tom su naredbom prestali postojati svi nacionalni glavni štabovi, komande korpusa – izuzev KNOJ-a – različite oblasne, područne, mjesne komande i partizanski odredi, kojih je bilo tu i tamo. Ukinut je i dio pješaadijskih divizija. Formirane su četiri armije i dvije armijske oblasti (3. i 4.). *De facto* je to bilo šest armija, jer se armijska oblast nije razlikovala od armije. Obje su imale i operativnu i teritorijalnu funkciju, s tim što je za armije bila naglašenija operativna, a za oblasti teritorijalna funkcija, ali ta se razlika kasnije gubi.⁹

Prva armija sa sjedištem u Kragujevcu obuhvaćala je Srbiju bez leskovačkoga i vranjskoga okruga i autonomnih pokrajina. *Druga armija* imala je sjedište u Zagrebu i pokrivala teritorij Hrvatske te dio Bosne i Hercegovine: kotareve Cazin, Bihać i Livno. Zanimljivo je da je u dokumentu kao određenje Hrvatske stajalo "teritorija Hrvatske (sa Istrom) bez teritorija srezova: Šid, Ilok, Sremska Mitrovica, Irig, Sremski Karlovci, Ruma, Stara Pazova i Zemun".¹⁰ *Treća armija* zaposjela je Vojvodinu, bez Pančeva, a *Četvrta Sloveniju*. *Peta armija* sa sjedištem u Skoplju obuhvaćala je cijelu Makedoniju, Kosovo i Metohiju kao i leskovački i vranjski okrug. Konačno, *Šesta armija* obuhvaćala je teritorij Bosne i Hercegovine bez dijela koji je bio u nadležnosti Druge armije i Crnu Goru. Razvijeno je i 28 komandi vojnih područja, i komande nekoliko gradova, s najvećim garnizonima. Komande mjesta bile su ukinute, a najstariji komandanti obnašali su od sada i zapovjedne dužnosti u gradovima. Komanda grada Beograda bila je izravno pod MNO-om.¹¹

⁸ Anić, Joksimović, Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 489-542.

⁹ SR-VA – fond Narodnooslobodilačke borbe (dalje: NOB), k. 49, 2-3/1; *Isto*, 23, 1, 17; *Razvoj OS SFRJ*, knj. 3: *Kopnena vojska*, tom 3 (Beograd: VIZ, 1988), 510.

¹⁰ SR-VA-NOB, 25A, f-2/I, 31/1; *Razvoj OS SFRJ*, knj. 3-3, 511.

¹¹ SR-VA-NOB, 25A, f-2/I, 21, *skica vojnoteritorijalne podele Jugoslavije*; SR-VA-NOB, k. 25A, 2/I, 9. Sastav armija po partizanskim odnosno streljačkim divizijama: Prva armija: 4., 5., 11., 21., 37., 42. i 51.; Druga armija: 3., 6. proleterska, 8., 10., 19., 28., 32. i 34; Treća armija: 9., 12., 14., 16., 36. i 45.; Četvrta armija: 1. proleterska, 7., 17., 20., 23., 26., 31. i 43.; Peta armija: 2. proleterska, 22., 24., 41., 48. i 52.; Šesta armija: 27., 29., 38., 39. i 53; Prva tenkovska armija: 1. i 2. tenkovska divizija.

Ambiciozno nazvana, *Prva tenkovska armija* formirana je kada i preostalih šest, sa zadatkom da objedini sve tenkovske i motorizirane jedinice. Kriza na granici prema Italiji uvjetovala je da se prvih nekoliko mjeseci njezina postojanja gotovo cijela locira u Sloveniji, i to na pravcu k Trstu. Međutim ta formacija, koja je samo nazivom bila armija,¹² nije zaživjela, nego je rasformirana, a dvije tenkovske divizije potpale su pod Komandu tenkovskih i motoriziranih jedinica.¹³

Posebnom naredbom službeno je potvrđeno ukidanje svih oblasnih (zemaljskih i pokrajinskih štabova), koje je počelo početkom svibnja rasformiranjem štabova Srbije i Makedonije koji su odavno bili na takozvanom oslobođenom teritoriju. Dio kadra iz tih štabova uključen je u novu Petu armiju.¹⁴ Do formiranja armija glavni štabovi oblasti (republika) bili su najviši organi u tim budućim federalnim jedinicama. Kako je rat odmicao, i kako se fronta pomicala, odnosno armije formirale, ti su štabovi postali više vojno-teritorijalne ustanove negoli organi zapovijedanja. Tu je bilo razlike iz praktičnih razloga: glavni štabovi Hrvatske i Slovenije najkasnije su izgubili tu ulogu jer se okupator najduže zadržao u tim pokrajinama. No i ta su dva štaba rasformirana u drugoj polovini svibnja nakon što su njihove snage ušle u sastave armija.¹⁵ Nakon ukidanja regionalnih štabova predviđeno je da MNO bude "najviša komandna, upravna i administrativna vlast za čitavu državnu teritoriju".

Zrakoplovstvo JA našlo se nakon svibnja 1945. u prijelaznom razdoblju. Na jednoj su strani postojale divizije organizirane na bazi pomoći Crvene armije, a na drugoj nekoliko eskadrila koje je organiziralo britansko zrakoplovstvo. Postojalo je i nekoliko formacija partizanskoga podrijetla i povećana grupa zrakoplovaca na školovanju u Sovjetskom Savezu.¹⁶ Bila je neophodna preformacija kojom bi se takvo stanje dovelo u mirnodopski "red". Naredba o preformaciji od strane Generalštaba JA donesena je 3. kolovoza 1945. godine. Tom su naredbom stvorene četiri zrakoplovne divizije i jedan zrakoplovni transportni puk kao temelj avijacijske komponente zrakoplovstva JA i četiri zrakoplovne oblasne komande, koje su bile odgovorne za aerodrome širom Jugoslavije i tehničku potporu avijaciji. Formirano je i Zrakoplovno vojno učilište radi školovanja letačkoga kadra za zrakoplovstvo.¹⁷

¹² SR-VA-NOB, 25A, f-2/I, 38, *Naređenje za formiranje Komande tenkovskih i motorizovanih jedinica JA, 7. maja 1945.*

¹³ SR-VA-JNA, k. 591, knj. 2; *Isto*, k. 593, knj. 1; *Razvoj OS SFRJ*, knj. 3: *Kopnena vojska*, tom 2 (Beograd: VIZ, 1988), 153-154.

¹⁴ SR-VA-NOB, k. 25A, 2/I, 37/2, 22/1; SR-VA-JNA, k. 49, f. 2, 17/1.

¹⁵ Anić, Joksimović, Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 531-532.

¹⁶ *Čuvari našeg neba* (Beograd: VIZ, 1977), 43-180; Božo Lazarević, *Vazduhoplovstvo u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945* (Beograd: VIZ, 1972); *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo u Narodnooslobodilačkom ratu (materijal sa simpozijuma)* (Beograd: VIZ, 1981); *Vazduhoplovstvo u strategiji NOR. Okrugli sto: 21. mart 1985. Za pobjedu i slobodu. Učesnici govore* (Beograd: VIZ, 1986); Predrag Pejčić, *Prva i Druga eskadrila NOVJ* (Beograd: VIZ, 1991); Predrag Pejčić, *Četrdesetdruga vazduhoplovna divizija* (Beograd: VIZ, 1991).

¹⁷ SR-VA-NOB, k. 1457, 85/7, 86/7 i 87/7.

Mornarica je tijekom 1945. uspostavila svoju organizacijsku strukturu. Pored Komande s prištavnim jedinicama, Flote i Riječne flotile, sačinjavale su je i tri pomorske komande: sjevernoga, srednjega i južnoga Jadrana. Svaka od tih komandi imala je teritorijalnu nadležnost na svojem području te po jednu brigadu mornaričke pješadije i obalne artiljerije. Mornarica je također raspolagala Pomorskim arsenalom, artiljerijskim zavodom, određenim brojem skladišta, bolnica, radionica te Podoficirskom mornaričkom školom.¹⁸

Mornarica je ušla u mirnodopski razvoj sa 57 ratnih i pomoćnih brodova (osam motornih topovnjača Higgins, šest torpednih čamaca, 14 različitih minolovaca-minopolagača, 24 desantna čamca-peniše, dva pomoćna broda, po jednom korvetom, torpiljarkom i motornom jahtom). Ta su plovila bila organizirana u Flotu sastavljenu od četiri jedinice: Divizionu motornih topovnjača, Divizionu torpednih čamaca, Dragerske i Desantne flotile.¹⁹ Posljednja je u Flotu stigla podmornica "Nebojša", koja je napustila Jugoslaviju u Travanjskom ratu 1941. i djelovala u Mediteranu u sklopu Kraljevske mornarice. U trenutku predaje bila je na remontu kod britanske mornarice, pa je u Flotu ušla tek 27. prosinca 1945. godine. Bila je nesposobna za ronjenje i uglavnom je bazirala u Puli.²⁰ Komanda Jugoslavenske ratne mornarice naredila je 18. lipnja 1945. da se iz njezina sastava izdvoje svi trgovački brodovi, lađe ribarice, motorni jedrenjaci, motorni čamci, jahte i parobrodi bez obzira na tonažu koji su do 6. travnja 1941. bili izvan ratne mornarice. Svi su oni predani prijašnjim vlasnicima ili Upravi pomorstva.²¹

Posebnu i novu cjelinu unutar JA činila je služba sigurnosti, odnosno kontraobavještajna služba. U ranijoj jugoslavenskoj vojsci (do 1941.) takve samostalne cjeline nije bilo, nego je ona bila komponenta obavještajne službe kao dijela Generalštaba. Sada je ona bila samostalna struktura s naglašenom ideološkom ulogom. Nastanak te službe veže se za formiranje sigurnosne službe partizanskoga pokreta – *Odelenja za zaštitu naroda*, poznatog po skraćenici OZNA. Ta je služba formirana 13. svibnja 1944. godine. Formiranjem KNOJ-a 15. kolovoza 1944. OZNA je dobila svoju oružanu formaciju. Pripadnici KNOJ-a po terenu su poslije obavljali zadatke po naredbi oficira OZNA-e.²²

Kontraobavještajnu službu u okviru Armije vodio je od 1944. do 1946. III odsjek OZNA-e. Taj je odsjek bio pretpostavljen svim pripadnicima OZNA-e u vojnim jedinicama. Ta je služba nastala iz potrebe za stvaranjem organizacije

¹⁸ SR-VA-JNA, k. 294, f. 1/4; SR-VA – fond Vojnobezbednosne agencije (dalje: VBA), k. 8, 6.3.03.2, sveska br. 8, *Izveštaj KOS JRM za 1946-1947*.

¹⁹ SR-VA-JNA, k. 294, f. 2/8.

²⁰ Milan Komar, prir., *Podmorničarstvo Jugoslavije* (Beograd; Ljubljana; Pula: Udruženje "Podmorničar"; Društvo "Podmorničar"; Udruga "Podmorničar", 2012), 85-86; Kažimir Pribilović, "Pomorske snage Jugoslovenske ratne mornarice 1945. godine", *Mornarički glasnik* (1986), br. 7: 698-704; Boško Antić, *Podmornice* (Beograd: VINIC, 1996), 98.

²¹ Pribilović, "Pomorske snage", 693-697.

²² SR-VA-VBA, k. 17, 6.3.03.3, sveska br. 37, *Desetogodišnji izveštaj, kadrovska briga*; SR-VA-VBA, k. 17, 6.3.03.3, sveska br. 38, *Desetogodišnji izveštaj uprave KOS, 1944-1954, neprijateljska delatnost*.

koja će se baviti kontraobavještajnom zaštitom i na tom polju suprotstavljati neprijatelju. Bila je centralizirana, s organima raspoređenim po vertikali u jedinicama partizanske armije.²³

Naredbom Generalštaba JA od 31. srpnja 1945. reorganizirano je školstvo u kopnenoj vojsci i zrakoplovstvu. Vojna akademija DFJ, koja je formirana krajem studenoga 1944., rasformirana je kao općevojna škola, a od nje je formirano nekoliko posebnih vojnih učilišta za pojedine rodove kopnene vojske. Tom je naredbom do 20. rujna trebalo formirati pješadijsko, artiljerijsko, tenkovsko i inženjerijsko učilište, učilište za vezu i zrakoplovno vojno učilište. Najveća učilišta postala su tako pješadijsko i artiljerijsko, svako s oko 450 pitomaca. Formiran je i određeni broj oficirskih škola rodova i službi za školovanje ratnoga kadra za komandne dužnosti nižih i viših nivoa.²⁴

Podaci o brojnom stanju Armije s kraja 1945. daju ilustraciju o njezinoj brojnosti kao i prilično velikom broju suvišnoga kadra²⁵:

	Prema podacima Organizacijskoga odjeljenja MNO-a	Stvarno na hrani	Višak – ljudstvo preko formacijskoga brojnog stanja
Prva armija	95 051	101 000	5949
Druga armija	125 566	158 862	33 296
Treća armija	102 044	113 802	11 758
Četvrta armija	86 343	103 468	17 125
Peta armija	93 600	116 960	23 360
Šesta armija	76 104	75 000	
Ukupno	578 708	669 092	
KNOJ	113 858	113 858	
Mornarica	13 786	21 224	7438
Baza Beograd		38 002	
		842 176	98 966

Ulazak u kasarne

Prelazak u mirnodopsko stanje armijsko je rukovodstvo očekivalo s olakšanjem, ali i s određenom dozom brige kako će se ljudstvo, posebno ono što je odskora bilo u partizanima, ponašati u uvjetima mirnoga vojničkog života. Jedan izvještaj govorio je o stanju u Četvrtoj armiji: "Prestankom rata i ulaskom naših jedinica u veće i velike gradove kao i u novonastaloj situaciji u kojoj se nalazi naša Armija, naši borci i starješine snašli su se dobro. Bilo je manjih

²³ SR-VA-VBA, k. 54, 7.2, sveska br. 25, 120, Elaborat KOS JNA, stvaranje, razvoj, rad 1946-1954.

²⁴ Istorijat Vojne Akademije za 1945. godinu, 6-8; Obrad Bjelica, Vojna akademija Kopnene vojske 1944-1984 (Beograd: VIZ, 1983), 81.

²⁵ SR-VA-JNA, k. 49, f. 3, 14/2.

grešaka, koje su uklonjene i uklanjaju se. Novomobilizirano ljudstvo, drži se dobro.”²⁶

Nekoliko tjedana, pa i mjeseci nakon završetka rata jedinice JA kretale su se sa zapada na istok Jugoslavije odlazeći u svoje prve mirnodopske garnizone. Po pravilu, u gradovima kroz koje su prolazile priređivali su se svečani dočeci na kojima bi narod veseljem, klicanjem i drugim manifestacijama iskazivao odanost novoj narodnoj vojsci. Neke su jedinice tijekom 1945. često mijenjale garnizone ili bile rasute po bataljunima i četama u više mjesta. To je najčešće ovisilo o djelovanju unutrašnjega neprijatelja. Neke su iz jednoga kraja zemlje, najčešće s krajnjega sjeverozapada, odlazile u sasvim drugi: iz Slovenije u Srbiju, Vojvodinu, Makedoniju ili Dalmaciju.²⁷ Zanimljivo je da su za jedinice određenih rodova korišteni i stari garnizoni vojske Kraljevine Jugoslavije koji su imali iste rodovske jedinice.²⁸

Prvi sati za 12. slavonsku proletersku brigadu u nekoj kasarni u Srijemu bili su ovakvi: “Pred njima je sada velika uredna zgrada... Velike bijelo okrećene sobe i dugi redovi kreveta – to je nešto novo. Oči boraca privikavaju se na to. Svak je od boraca našao sebi kutak u tom velikom kolektivnom domu. Smjestio je svoje stvari, a zatim pogledao oko sebe, da što prije upozna svoju novu okolinu. Nov život započinje među njima. Oni se već privikavaju na nj. Požarni, dežurni i stražari privikavaju se novom načinu vršenja svoje dužnosti. U tim pripremama prolazi ostatak dana od njihovog dolaska. Primiče se noć. To je prva noć u kasarni.”²⁹ Tih se dana 4. srpska brigada iz Slovenije prebacila sve do Pirot. U kasarnama u kojima je smještena provodila se obuka. Na pirotskom vježbalištu čete se obučavaju, gaze “čvrsto” strojevi korak, čuje se pjesma. U kasarnama se obučavaju nepismeni. Brigada je popunjena “drugovima Šiptarima, koji su u velikoj većini bili nepismeni”.³⁰ Hrvatski partizan Martin Špegelj također primjećuje razliku: “S ulaskom u Tuzlu potkraj travnja 1945. za nas je počeo velegradski život: umjesto u gudurama, najzad spavamo u barakama tzv. zapadnog logora.”³¹ U 1. protuavionskoj brigadi u Valjevu “disciplina se

²⁶ SR-VA-NOB, k. 311, 1/8-11.

²⁷ SR-VA-NOB, k. 252, f-2, 11, 12, *raspored jedinica 1. armije, jun 1945*; SR-VA-NOB, k. 784, f-2, 40 (5. divizija); SR-VA-NOB, k. 883a, 2, 20, *12. divizija, na dan 10. oktobra 1945*; Manojlo Babić, Miroslav Luštek, *Tankisti prekomorci* (Nova Gorica: Soča, 1969), 214-237; *XI dalmatinska udarna motostreljačka brigada (Povodom proslave 2-godišnjice osnivanja), 2. oktobar 1945. godine u Skoplju*, 39; *Bez predaha – tri godine Druge proleterske* (izdaje Propagandni otek 2-ge proleterske brigade, [1945]); *Dvanajsta je majka Slavonije, još je nitko pobedio nije (povodom trogodišnjice osnivanja brigade)* (izdanje XII proleterske udarne brigade, 1945), 141-142; *XXI S.U.D. Kroz ofanzivu*, 49-50; *Dve godine IV srpske (IV srpska udarna brigada XXI srpske udarne divizije)* (1945), 103; Jak Koprivc, *Generalov let. Spomini generala Ivana Dolničarja* (Ljubljana: Modrijan, 2005), 85-88 (o dolasku 14. divizije u Banat).

²⁸ Tako je, na primjer, 1. konjička brigada otišla u stari konjički garnizon 5. konjičkog puka u Smederevskoj Palanci, a zatim u Nišu. Milorad Gončin, *Prva konjička brigada* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1990), 293.

²⁹ *Dvanajsta je majka Slavonije*, 143-144.

³⁰ *Dve godine IV srpske*, 103.

³¹ Martin Špegelj, *Sjećanja vojnika* (Zagreb: Znanje, 2001), 30.

pojačavala – svakodnevno zanimanje, jutarnja gimnastika (fiskultura – da ne bi bilo isto kao pre rata), zborovi na trubni znak, pojutarje, povečerje, raport, dežurni, požarni, puške u soškama, čišćenje oružja iz kog se ne puca...³²

Prva mirnodopska zima u koju je Armija ušla bila je prilično složena jer su životni uvjeti bili dosta teški. Mnoge su kasarne još uvijek bile u neodgovarajućem stanju, mnogi vojnici nisu imali dovoljno dobru odjeću da dočekaju zimu u njoj, drva i slame također nije bilo svugdje za ogrjev ili ležajeve. S obzirom na sušu i ratno stanje, stočni fond za prehranu bio je slab, ali i drugih namirnica nije bilo dovoljno. Higijena je u zimskim uvjetima također bila problem, kao i održavanje oružja. Ipak, iz mnogobrojnih tekstova u *Narodnoj armiji* zaključujemo da je imperativ bio da “Naša armija mora iz ove zime da iziđe daleko čvršća i uvežbanija; ona mora da savlada moderno naoružanje i sve ono što će je zaista dovesti u red savremenih armija”. Dolazak zime pratio je pojačani tempo popravaka kasarni ili izgradnje novih objekata – baraka za smještaj vojske širom zemlje.³³

Najteže je bilo stanje za rodovske jedinice koje su imale bilo kakvu krupniju tehniku, oruđa ili vozila, ili pak konje. One su pored smještaja za vojsku morale izgraditi i objekte za smještaj tehnike/konja, zatim osposobiti radionice, skladišta, štale, kovačnice. Bilo im je potrebno više prostora nego streljačkim jedinicama, pa tako i više vremena i napora. U jedinicama KNOJ-a, koje su bile razbijene do nivoa vodova, odjeljenja i straža po cijeloj Jugoslaviji, postojao je specifičan problem potrebe izgradnje takvih objekata za sve, pa i najudaljenije jedinice, stražarnice za izdvojene straže.³⁴

Pitanje Trsta, okupacija dijela Austrije i zaposjedanje granica

Suverenitet nad Trstom i okolicom, koji je JA zauzela početkom svibnja 1945., bio je jedno od ključnih vojno-političkih pitanja za Titovu armiju i državu te godine. Na neki su se način na tom prostoru pojavile prve iskre budućega hladnog rata i blokovske podjele Europe koja se tek mogla predvidjeti.

Sporazumom od 9. lipnja 1945. između Jugoslavije s jedne i Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država (SAD) s druge strane uspostavljena je privremena saveznička vojna uprava u Trstu i okolici. Prema prvoj točki sporazuma, Trst s okolicom i Pula stavljeni su u nadležnost savezničkoga vrhovnog komandanta. Druga točka sporazuma određivala je ograničenja za snage JA na naznačenom području: jugoslavenske trupe svedene su na “odred regularnih trupa čiji broj ne prelazi 2000 vojnih lica računajući sve činove”. Izdržavanje

³² Uglješa Krstić, *Najlepši poziv na svetu* (Beograd: Vajat, 1994), 91.

³³ “Obezbedimo uslove rada za zimski period”, *Narodna armija* (Beograd), 24. 11. 1945., 1; “Nekoliko uputstava za organizaciju i izvođenje vojne obuke u zimskom nastavnom periodu”, *Narodna armija*, 4. 12. 1945., 2; “Treba ubrzati uredjenje stanova za vojsku”, *Narodna armija*, 8. 12. 1945., 3.

³⁴ “Naše jedinice u izgradnji novih kasarni”, *Narodna armija*, 15. 12. 1945., 5.

tih snaga bilo je povjereno administrativnoj službi savezničkoga vrhovnog komandanta. Tom je točkom bilo određeno da ovaj odred okupira jedan distrikt koji će izabrati saveznički vrhovni komandant zapadno od naznačene crte, s tim da im prelazak crte u druge dijelove područja neće biti dopušten. Treća točka regulirala je mogućnost da "jedna mala jugoslavenska misija" može biti dodana Štabu britanske 8. armije kao promatrač.³⁵

Povlačenje snaga JA iz Trsta i okolice bilo je zakazano za 12. lipnja 1945. u 8 sati po Greenwichu. Snage JA povukle su se na demarkacijsku crtu, tzv. Morganovu crtu³⁶, a sporni je teritorij podijeljen na dvije zone: A – Trst i okolica, s anglo-američkom upravom, i B – u koju su ušli sjeverozapadna Istra i Slovensko primorje, s jugoslavenskom vojnom upravom. Povlačenje snaga JA otpočelo je 11. lipnja predvečer da bi jedinice tijekom noći marširale na nova odredišta.³⁷ Tako su se povukle i dvije tenkovske brigade. Druga tenkovska prebacila se 20. lipnja iz rajona Vipavske doline u Rakek kod Postojne. Prva tenkovska prešla je u Staru Vrhniku.³⁸

U sklopu savezničkih snaga u zoni A ostao je odred od 2000 Titovih boraca³⁹. Taj je odred bio formiran "kod štaba 20. dalmatinske divizije", a ljudstvo je došlo iz raznih jedinica.⁴⁰ Za širu zonu Julijske krajine, Rijeke i Slovenskoga primorja formirana je zatim Vojna uprava JA, na čije je čelo 25. lipnja 1945. postavljen general Petar Drapšin, a zatim veoma brzo general Većeslav Holjevac.⁴¹

Poseban interes "Titovih" vlasti u završnim danima rata bilo je sudjelovanje u savezničkoj okupaciji Austrije. Dio slovenskih partizanskih snaga operirao je i tijekom rata u Koruškoj, a neke su jedinice kraj rata dočekale u toj austrijskoj pokrajini sa slovenskim stanovništvom. Na notu Vlade DFJ od 2. travnja 1945., upućenu savezničkim silama o pitanju sudjelovanja JA u vojnoj okupaciji dijela austrijskoga teritorija, jedino je sovjetska vlada odgovorila pozitivno. Istu je sudbinu imala nova nota, od 13. svibnja 1945., upućena u vezi s istim pitanjem kao i note Vladi SAD-a od 16. svibnja 1945. godine.⁴²

³⁵ SR-VA-JNA, k. 14, f. 4, 2/1; *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ: 1945*, knj. II (Beograd: SSIP, 1984), 81; Bogdan C. Novak, *Trieste, 1951-1954. The Ethnic, Political and Ideological Struggle* (Chicago, London: The University of Chicago Press, 1970), 199-200; *Zbornik podataka i dokumenata o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XI, knj. 4 (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1983), 1100-1101; Miljan Milkić, *Tršćanska kriza u vojnopoličkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943-1947*. (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2012), 102-105.

³⁶ Crta: pl. Mangart – Sv. Gora – Soča – Komen – Vel. Gradišče – Golič – dolina Glinščice – Miljski Hribi – Debeli Rtič.

³⁷ SR-VA-NOB, k. 1029/II, 6, 7; k. 1030, f-2.

³⁸ SR-VA-JNA, zatvorena građa, svežanj 678, Istorijati jedinica 1945-1947, f. 40, 1. *tenkovska brigada*.

³⁹ *Zbornik podataka i dokumenata*, 892.

⁴⁰ Grupa autora, *Prva dalmatinska proleterska brigada* (Beograd: VIZ, s. a.), 432; Mate Šalov, *Treća dalmatinska brigada* (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1988), 497-498.

⁴¹ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ*, 112; Novak, *Trieste*, 234.

⁴² *Razvoj OS SFRJ*, knj. 13: *Vojnoobaveštajna služba* (Beograd: VIZ, 1991), 216.

Nešto kasnije, na drugom sektoru, jugoslavenske snage zaposjele su dio Austrije. Snage Treće armije, i to njezina 14. slovenska, 16. i 36. vojvodanska te 45. srpska divizija, dobile su zadatak da zauzmu dio sovjetske zone u Austriji, preciznije u Štajerskoj. Zadatak je bio na širem prostoru te regije zamijeniti 1. bugarsku armiju, okupirati mjesta u tom rajonu i očistiti teren od neprijateljskih grupa.⁴³ Trećega lipnja formirana je Komanda okupacijske zone Štajerske.⁴⁴ Jugoslavenske snage ostale su na tom području do početka srpnja, kada je naređen njihov povratak u Jugoslaviju. Tako je 28. lipnja 16. divizija upućena u Bačku.⁴⁵ Drugoga srpnja sve snage 45. divizije počele su povlačenje, a već je sutradan ta jedinica bila kompletna na jugoslavenskoj strani.⁴⁶ Tako je još jedna "međunarodna epizoda" iz završnih operacija Titove partizanske armije bila okončana.

Na drugim dijelovima jugoslavenske granice tijekom 1945. granične karaula još nisu bile zaposjednute – osim ponegdje, jer su većinom bile srušene. Jedinice KNOJ-a bile su raspoređene po selima koja su otprilike bila na sredini njihovih rajona i odakle su straže polazile u obilazak terena. Na nekim su se mjestima nalazile samo na takozvanim dvovlasničkim prijelazima, a na drugima su patrole povremeno slane u obilazak granične crte. Veoma je rijetko to ljudstvo bilo smješteno po karaulama, nego je obično bilo po salašima, u kolibama, usamljenim kućama ili na otvorenom.⁴⁷ Za obavljanje službe kontrole prelazaka u početku i kroz 1945. godinu nije bilo neke posebne upute, nego je bila dovoljna potvrda neke jedinice ili tzv. narodnih vlasti da bi se granica prešla. U prvim mjesecima masovno su prelazili i sami vojnici i organi KNOJ-a radi nabave raznih potrepština posebno na istočnoj granici. Kako se nije vodila nikakva evidencija, ne može se ni sa kakvom preciznošću ustanoviti kretanje na granicama. Bilo je čak i pojava da su pojedini starješine Armije ili KNOJ-a ili pak susjedi, na svoju ruku, obilježavali ili mijenjali pravac protezanja granične crte, što je poslije uputom strogo zabranjeno. Tek je krajem 1945. izdano "Privremeno uputstvo za vršenje službe jedinica KNOJ-a na granici".⁴⁸

Odgadanje demobilizacije u funkciji uspjeha izbora za novu vlast

Ubrzo po prestanku ratnih djelovanja počele su pripreme za demobilizaciju boraca određenih godišta. Velika brojnost JA svakako je privlačila pozornost stranih promatrača. Britanci su krajem rujna 1945. smatrali da je držanje armije od, kako su oni procijenili, 600 tisuća ljudi dobar povod za optužbu da tako velika armija nije samo prijetnja za mir u cijeloj regiji nego je nepotrebno skupa i imobilizira prijeko potrebnu radnu snagu za obnovu zemlje. Britanci

⁴³ SR-VA-NOB, 1330, f-3, 27; *Isto*, k. 883, 1, 29.

⁴⁴ SR-VA-NOB, k. 1330, 3/1, 34.

⁴⁵ SR-VA-NOB, k. 952, 2, 11.

⁴⁶ *23. srpska brigada* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1990), 294.

⁴⁷ *Narodna armija*, 5. 9. 1950.

⁴⁸ SR-VA-VBA, k. 20, 7.1.04, sveska br. 8, *Obezbeđenje granice 1946-1965*.

su smatrali da bi uz američku potporu mogli utjecati na Jugoslavene da prebace radnu snagu iz Armije u civilni sektor uz prijetnju ukidanja pomoći Uprave Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu (UNRRA) dok Armija ne bi bila reducirana na nivo za koji se ne bi mogla uputiti kritika da se vojska drži iz političkih razloga, kao i da nema razloga za opravdavanje tolike armije nastavkom izvanrednoga stanja.⁴⁹

Demobilizacija je započela neposredno nakon završetka rata u smislu otpuštanja iz Armije boraca neophodnih privredi i upravnom aparatu kao i đaka i studenata.⁵⁰ Prvi zakon o demobilizaciji donijelo je Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 19. srpnja 1945.,⁵¹ a drugi, s izmjenama i dopunama (u odnosu na otpuštanje hranitelja obitelji) odnosno Zakon o demobilizaciji najmlađih godišta i drugih kategorija, Privremena narodna skupština DFJ 26. listopada 1945. godine. Na tom se zakonu i pravilniku za provođenje demobilizacije radilo početkom listopada.⁵² Do 15. studenoga 1945. trebalo je otpustiti mladiće rođene 1928. i kasnije, ako to žele, a one koji su imali kakav čin samo ako bi potom nastavili srednjoškolsko obrazovanje. U obzir su dolazili i borci rođeni 1919. i prije te žene. Od zakona su bili izuzeti specijalisti potrebni Armiji i pripadnici KNOJ-a. Demobilizacija je u javnosti opisana kao dosljedno vođenje "miroljubive politike, posle nepunih šest meseci od oslobođenja", odnosno da demobilizacija znači "ogromnu pomoć našoj obnovi koja će se brzo osjetiti".⁵³

Zanimljivo je da je demobilizacija provedena tek nakon završenih uspješnih izbora 11. studenoga 1945., na kojima je ukinuta monarhija i na kojima je Armija glasala u punom sastavu. Na taj je način veliki broj glasača bio *de facto* pod kontrolom i usmjeren kroz direktive kako da Armija sudjeluje na izborima. To su primijetili i britanski funkcionari upozoravajući na to da će oko 500 tisuća vojnika glasati po direktivi, onda moguće i više puta, pa je prema njihovim procjenama režim mogao računati na milijun glasova.⁵⁴ Njihovim je zadržavanjem također dio možda neprijateljski nastrojenih osoba bio pod kontrolom i spriječen da apstinira ili ometa izbore. Prva demobilizacija potvrdila je jednu izjavu s ispraćaja demobiliziranih u Karlovcu: "Vaš povratak kućama znači da smo konačno pobijedili, što potvrđuju i posljednji izbori."⁵⁵

⁴⁹ Velika Britanija (dalje: VBR) – Public Record Office (dalje: PRO) – fond FO 371, 48898, R 16611/445/92.

⁵⁰ Branko Petranović, *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1969), 185. On navodi, ne pozivajući se ni na kakav izvor, da je u srpnju 1945. demobilizirano 80 tisuća, a u kolovozu iste godine čak 200 tisuća boraca!

⁵¹ SR-VA-JNA, k. 49, f. 8, 2/1.

⁵² SR-VA-JNA, k. 49, f. 3, 10/1; *Službeni list MNO DFJ*, 10-11; "Novi zakon o demobilizaciji", *Narodna armija*, 30. 10. 1945., 4.

⁵³ SR-VA-JNA, k. 49, f. 3, 10/1; "U jedinicama treba pripremati sve za što pravilnije sprovedenje Zakona", *Narodna armija*, 6. 11. 1945., 3.

⁵⁴ VBR-PRO-FO 371, 48871, R 16798/130/92.

⁵⁵ "Naše jedinice ispraćaju demobilisane drugove", *Narodna armija*, 1. 12. 1946., 7.

Uloga vojske u konsolidaciji jugoslavenske države prvih poratnih mjeseci i godina bila je veoma značajna, ne samo s obzirom na pobjedu nego i zbog činjenice da je u trenutku završetka rata bila najorganiziranija snaga u državi, sposobna funkcionirati nakon tako velikoga loma. Može se reći da je JA svojim unutrašnjim angažmanom u borbi s raznolikim poraženim snagama počela biti i faktor reda svojom dosta rasprostranjenom prisutnošću na terenu, postajući nekakva rezervna sigurnosno-milicijska snaga. Time se usporavao prelazak države iz ratnoga u mirnodopsko stanje, što je pogodovalo tendencijama militarizacije društva.

Arhivski i drugi neobjavljeni izvori

Srbija – Vojni arhiv, Beograd – fond Narodnooslobodilačke borbe (SR-VA-NOB).

Srbija – Vojni arhiv, Beograd – fond Jugoslovenske narodne armije (SR-VA-JNA).

Srbija – Vojni arhiv, Beograd – fond Jugoslovenske narodne armije – zatvorena građa (SR-VA-JNA).

Srbija – Vojni arhiv, Beograd – fond Vojnobezbednosne agencije (SR-VA-VBA).

Srbija – Vojna akademija, Beograd – *Istorijat Vojne Akademije za 1945. godinu* (elaborat).

Velika Britanija – Public Record Office – fond FO 371 (VBR-PRO-FO 371).

Objavljeni izvori i literatura

23. *srpska brigada*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1990.

XI dalmatinska udarna motostreljačka brigada (Povodom proslave 2 godišnjice osnivanja), 2. oktobar 1945 u Skoplju, s. l., s. a.

XXI S.U.D. Kroz ofanzivu, s. l., 1945.

Anić, Nikola; Joksimović, Sekula; Gutić, Mirko. *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*. Beograd: VIZ, 1982.

Antić, Boško. *Podmornice*. Beograd: Novinsko-izdavačka ustanova Vojska, 1996.

Babić, Manojlo; Luštek, Miroslav. *Tankisti prekomorci*. Nova Gorica: Soča, 1969.

Bez predaha – tri godine Druge proleterske. Izdaje Propagandni otek 2-ge proleterske brigade, [1945].

Bjelica, Obrad. *Vojna akademija Kopnene vojske 1944-1984*. Beograd: VIZ, 1983.

Čuvari našeg neba. Beograd: VIZ, 1977.

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ: 1945, knjiga II. Beograd: Savezni sekretarijat za inostrane poslove, 1984.

Dvanajsta je majka Slavonije, još je nitko pobedio nije (povodom trogodišnje osnivanja brigade). Izdanje XII proleterske udarne brigade, 1945.

Dve godine IV srpske (IV srpska udarna brigada XXI srpske udarne divizije), s. l., 1945.

Gončin, Milorad. *Prva konjička brigada*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1990.

Grupa autora. *Prva dalmatinska proleterska brigada*. Beograd: VIZ, s. a.

Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo u Narodnooslobodilačkom ratu (materijal sa simpozijuma). Beograd: VIZ, 1981.

Komar, Milan, prir. *Podmorničarstvo Jugoslavije*. Beograd; Ljubljana; Pula: Udruženje "Podmorničar"; Društvo "Podmorničar"; Udruga "Podmorničar", 2012.

Koprivc, Jak. *Generalov let. Spomini generala Ivana Dolničarja*. Ljubljana: Modrijan, 2005.

Krstić, Uglješa. *Najlepši poziv na svetu*. Beograd: Vajat, 1994.

Lazarević, Božo. *Vazduhoplovstvo u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*. Beograd: VIZ, 1972.

Milkić, Miljan. *Tršćanska kriza u vojnopolitičkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943-1947*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012.

Narodna armija (Beograd), 1945-1946, 1950.

Novak, Bogdan C. *Trieste, 1951-1954. The Ethnic, Political and Ideological Struggle*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1970.

Pejčić, Predrag. *Četrdesetdruga vazduhoplovna divizija*. Beograd: VIZ, 1991.

Pejčić, Predrag. *Prva i Druga eskadrila NOVJ*. Beograd: VIZ, 1991.

Petranović, Branko. *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1969.

Pribilović, Kažimir. *Naoružani brodovi Mornarice NOVJ*. Split: Vojnomorska oblast, 1980.

Pribilović, Kažimir. "Pomorske snage Jugoslovenske ratne mornarice 1945. godine". *Mornarički glasnik* (1986) br. 7: 698-704.

Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985, knjiga 3: *Kopnena vojska*, tom 1-3; knjiga 4: *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana*; knjiga 5: *Ratna mornarica*; knjiga 7: *Savezni sekretarijat za narodnu odbranu*, tom 1-2; knjiga 9: *Pozadina*, tom 1-3; knjiga 10: *Vojno školstvo JNA*; knjiga 12: *Vojna bezbednost*; knjiga 13: *Vojnoobaveštajna služba*; knjiga 24: *Rukovodeći kadar oružanih snaga*. Beograd: VIZ, 1986-1991.

Službeni list Ministarstva narodne odbrane Demokratske Federativne Jugoslavije (Beograd), 1945.

Šalov, Mate. *Treća dalmatinska brigada*. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1988.

Špegelj, Martin. *Sjećanja vojnika*. Zagreb: Znanje, 2001.

Titova reč u publikacijama JNA. Anotirana bibliografija. Beograd: VIZ, 1982.

Vazduhoplovstvo u strategiji NOR. Okrugli sto: 21. mart 1985. Za pobjedu i slobodu. Učesnici govore. Beograd: VIZ, 1986.

Zbornik podataka i dokumenata o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 4. Beograd: Vojnoistorijski institut, 1983.

SUMMARY

THE YUGOSLAV ARMY IN THE IMMEDIATE AFTERMATH OF WORLD WAR II

This article offers an overview of the first peacetime activities of the Partisan Yugoslav Army in the second half of 1945. The article covers matters such as organisation, numbers, legal regulations, and command, followed by the transition to peacetime life in barracks throughout Yugoslavia as well as border security. The Yugoslav Army was formed on 1 March 1945 from the Partisan People's Liberation Army of Yugoslavia. After the formation of the provisional government of Democratic Federative Yugoslavia, the People's Defence Commission was reformed into the Ministry of People's Defence headed by Marshal Tito. On 31 May 1945, Marshal Tito signed an order on the formation and location of the highest strategic commands of the six armies of Yugoslavia's ground forces as well as the Air Force, Navy, military schools, and the internal army – the People's Defence Corps of Yugoslavia. A separate and new part of the Yugoslav Army was the security service, i.e. the counterintelligence service. This paper examines the first activities of the Partisan army in peacetime – in the barracks – as well as its role in the Trieste crisis and the occupation of a part of Austria. The Army's role in the first post-war elections on 11 November 1945 is also covered. The demobilisation of excess members of the Army took place only after these elections and the formal change of the social order i.e. the abolition of the monarchy.

Key words: Yugoslavia; Yugoslav Army; Trieste; Austria; state borders; demobilisation; elections